



UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Doorwerking van de slavernij en het koloniale verleden op het gebied van wonen

van Gent, W.; Hochstenbach, C.

Publication date

2023

Document Version

Final published version

Published in

Doorwerkingen van slavernijverleden

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Gent, W., & Hochstenbach, C. (2023). Doorwerking van de slavernij en het koloniale verleden op het gebied van wonen. In *Doorwerkingen van slavernijverleden: Meervoudige perspectieven op de relatie tussen verleden en heden* (pp. 55-62). Staatscommissie tegen discriminatie en racisme.

<https://www.staatscommissietegendiscriminatieenracisme.nl/publicaties/publicaties/2023/07/03/index>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.



Doorwerkingen van slavernijverleden

Meervoudige perspectieven
op de relatie tussen verleden
en heden.

Essaybundel in opdracht van de staatscommissie tegen discriminatie en racisme

met bijdragen van Barryl Biekman, Esther Captain, Wouter van Gent, Alana Helberg-Proctor,
Cody Hochstenbach, Dienne Hondius, Judi Mesman, Gert Oostindie, Patricia Schor en Lex Thijssen

Doorwerking van de slavernij en het koloniale verleden op het gebied van wonen

Dr. Wouter van Gent en Dr. Cody Hochstenbach

Samenvatting

Dit essay geeft een kader om na te denken over de nalatenschap van slavernij en het kolonialisme op het gebied van wonen in Nederland. Drie domeinen komen aan de orde: woonpolitiek, woonongelijkheid, en de stedelijke ruimte. Deze drie hebben elk een andere benaderingswijze. Een sociaal-culturele kritiek bevraagt de raciale aannames in beleid en woonpolitiek omtrent integratie en de gereguleerde huursector. Een sociaaleconomisch perspectief toont aan dat herkomst woningmarktposities structureert, en roept vragen op over intergenerationele achterstanden. Tot slot geeft een geografische zienswijze inzicht in hoe Nederlandse steden getekend zijn door (post)koloniale migratie. De vaststelling dat het slavernij- en koloniale verleden op deze gebieden doorwerken noopt tot erkenning en mogelijk herstel.

De trans-Atlantische slavernijhandel en decennia van slavernij hebben diepe sporen achtergelaten op drie continenten. Deze sporen zijn ook herkenbaar in de manier waarop we wonen en denken over wonen in het hedendaagse Nederland. Dit essay verkent die erfenis van slavernij. We zien daarbij het slavernijverleden als onderdeel van een langere koloniale en postkoloniale geschiedenis. Drie manieren komen aan bod waarop het verleden van slavernij en kolonialisme doorwerkt in het wonen: dominante vertogen in het Nederlands woonbeleid, materiële ongelijkheden op de woningmarkt en het (post)koloniale erfgoed in het Nederlandse landschap. De conclusie reflecteert op de vraag hoe we hiermee om kunnen gaan.

Cultureel-discursief nalatenschap: onderscheid in beleid en politiek

In haar boek 'Witte Onschuld' beargumenteert antropoloog Gloria Wekker dat het zelfbeeld van Nederland en Nederlanders sterk gekenmerkt wordt door de ervaring van de Tweede Wereldoorlog, alsook door de grote afstand van de eigen migratiegeschiedenis en een koloniaal verleden.¹¹³ Wekker trekt een direct verband tussen een verleden van koloniaal imperialisme inclusief slavernij en het huidige zelfbeeld. Hoewel het ooit een wereldrijk was, is Nederland na de oorlog meer op zichzelf en op Europa gericht geraakt: op maatschappelijke problemen zoals vergrijzing, de betaalbaarheid van de verzorgingsstaat en immigratie.^{114, 115} Daarmee is in

¹¹³ Wekker, G. (2016). *White innocence: Paradoxes of colonialism and race*. Duke University Press.

¹¹⁴ Weiner, M.F. (2014). *The ideologically colonized metropole: Dutch racism and racist denial*. *Sociology Compass*, 8(6), 731-744.

¹¹⁵ De Genova, N. (2016). *The European question: Migration, race, and postcoloniality in Europe*. *Social Text*, 34(3), 75-102.

de afgelopen twintig jaar een sterk geculturaliseerd idee over burgerschap ontstaan waarbij een volwaardig Nederlanderschap een proces van integratie vereist. Deze integratiepolitiek vereist van migranten en hun kinderen een ‘reis’ van een traditionele achtergestelde achtergrond naar het omarmen van de waarden van de moderne middenklasse.¹¹⁶ Deze benadering van burgerschap maakt impliciete cultureel-raciale aannames waarbij Nederlanderschap wordt neergezet als wit, vooruitstrevend, ruimdenkend, hardwerkend, en welvarend, terwijl de ‘ander’ geldt als niet-wit, traditionalistisch, laagopgeleid, arm, en potentieel frauderend. Het integratie-discours maakt daarmee een verschil tussen volwaardige en onvolwaardige burgers. Dit onderscheid is niet alleen een parallel uit een koloniaal verleden met slavernij, maar is ook een erfenis uit hetzelfde onverwerkte verleden.¹¹⁷ Ook wanneer het gaat over wonen en migranten, inclusief (voormalige) koninkrijksgenoten, komt dit onderscheid naar voren.

Ten eerste is er een dominant vertoog dat ruimtelijke concentraties van migrantengroepen problematiseert. Bestuurlijke elites vrezen dat concentraties van migranten in achtergestelde buurten uit zullen monden in een onbeheersbare segregatie en tekortschietende integratie. De angst dat er op die plekken parallelle samenlevingen ontstaan, dient vervolgens als rechtvaardiging voor ruimtelijk ingrijpen. Zo voeren overheden al decennia stedelijk vernieuwingsbeleid

uit waarbij het doel niet zozeer het opknappen van slechte huizen is, maar het veranderen van arme, vaak ‘zwarte’ wijken. Het slopen van sociale woningbouw en bouwen van duurdere nieuwbouw moet een witte middenklasse aantrekken en buurtachterstanden uitgummen.

Controversieel beleid als de Rotterdamwet,¹¹⁸ waarbij lage inkomens met een korte woonduur geweerd kunnen worden uit ‘zwakke’ buurten, ligt in het verlengde. Dit zou de leefbaarheid en veiligheid moeten verbeteren. Hoewel dit effect van de Rotterdamwet nooit is aangetoond, is de wet de afgelopen jaren door verschillende stadsbesturen toegepast. Hoewel de Rotterdamwet formeel geen mensen uitsluit op basis van herkomst, was het wel degelijk bedacht als antwoord op het “concentratievraagstuk” die de regering zag als een belemmering “op de integratie van vooral het laag of niet opgeleide en slecht Nederlands sprekende deel van de allochtone bevolking”.¹¹⁹ Ook in de praktijk sluit de Rotterdamwet vooral mensen met een migratieachtergrond uit.¹²⁰ Stedelijk beleid is niet alleen gericht op integratie maar ook op grip houden op problematiek. Er bestaat hierbij een diepgewortelde aanname dat de aanwezigheid van migrantengroepen de leefbaarheid, veiligheid en buurtkwaliteit verslechtert. Zo gold het aandeel bewoners met een ‘niet-

¹¹⁶ Schinkel, W. (2017). *Imagined societies: A critique of immigrant integration in Western Europe*. Cambridge University Press.

¹¹⁷ Schaap, J., & Essed, P. (2017). *De terugkeer van Alledaags Racisme*. *Sociologie*, 13(1), 93-108.

¹¹⁸ *Wet bijzondere maatregelen grootstedelijke problematiek*, Hoofdstuk 3.

¹¹⁹ Tweede Kamer der Staten-Generaal (2005). *Regels die een geconcentreerde aanpak van grootstedelijke problemen mogelijk maken (Wet bijzondere maatregelen grootstedelijke problematiek)*. Vergaderjaar 2004-2005, 30 091, nr. 3, p.12.

¹²⁰ Van Gent, W., Hochstenbach, C., & Uitermark, J. (2018). *Exclusion as urban policy: The Dutch ‘act on extraordinary measures for urban problems’*. *Urban Studies*, 55(11), 2337-2353.

westerse' migratieachtergrond jarenlang als een van de belangrijkste negatieve voorspellers van buurtleefbaarheid in de *Leefbaarometer*, ontwikkeld in opdracht van de Rijksoverheid.¹²¹ Overheidsinstanties gebruiken de *Leefbaarometer* om buurtproblematiek te signaleren en ruimtelijk beleid zoals hierboven beschreven te ontwikkelen. Pas in 2022 werd bevolking naar achtergrond als indicator geschrapt.

Ten tweede is er een terugkerend vertoog dat migranten woningen zouden inpikken waardoor witte Nederlanders buiten de boot vallen. In het bijzonder sociale woningbouw zou een nationaal goed zijn dat niet besteed is aan 'migranten'. Deze gedachte is niet nieuw. In de jaren zeventig werden Surinaamse migranten en arbeidsmigranten aanvankelijk geweerd uit corporatiewoningen. Tegenwoordig wijzen politici regelmatig naar migratie – en in het bijzonder statushouders – als oorzaak van het tekort aan sociale huurwoningen. “Waar de zonen en dochters van een gemiddelde Nederlander moeten wachten op een woning, heeft een statushouder dat recht wel en dat vinden wij onrechtvaardig,” stelde een JA21-Kamerlid in 2022.¹²² Dit citaat is tekenend voor het vertoog waarbij 'nieuwkomers' de wooncrisis zouden verergeren of zelfs veroorzaken.

In werkelijkheid gaat slechts een beperkt deel van de vrijkomende sociale woningen naar statushouders. Zo wijzen

woningcorporaties jaarlijks zo'n vijftienduizend woningen toe aan statushouders, minder dan 10% van het totale aantal toewijzingen. Een veel grotere invloed gaat uit van politieke beslissingen. Door woningcorporaties te beperken en te belasten, is de nieuwbouw van sociale woningen ingestort en zijn aanzienlijk meer woningen verkocht. Migrantengroepen, statushouders in het bijzonder, dienen in dit geval als zondebok om de aandacht af te leiden van het gevoerde woonbeleid dat de sociale huursector stelselmatig heeft uitgehold.

Beide vertogen tonen een typisch Nederlands gebrek aan identificatie met migranten, zoals beschreven door Wekker. Migrant en hun nakomelingen worden gereduceerd tot onbekende anderen die zich gebrekkig integreren, de leefbaarheid en veiligheid van buurten ondermijnen, en schaarse woningen bezet houden. Het cultureel repertoire, met haar 'witte vlekken', verraadt een onverwerkt koloniaal verleden met reële gevolgen voor mensen.

Sociaaleconomische nalatenschap: intergenerationale achterstanden

Het koloniale verleden heeft ook directere sociaaleconomische gevolgen. Recent onderzoek laat zien dat de woningmarktpositie van Surinaamse migranten en hun kinderen minder goed is dan die van burgers met Nederlandse

¹²¹ Uitermark, J., & Hochstenbach, C., & van Gent, W. (2017). *The statistical politics of exceptional territories. Political Geography*, 57, 60-70.

¹²² <https://nos.nl/artikel/2430979-kamer-worstelt-met-voorrang-voor-statushouders-in-tijden-van-woningnood>.

grootouders.¹²³ Het gaat dan in het bijzonder om het kunnen kopen van een woning. Deze achterstelling is structureel en strekt zich uit over meerdere generaties. Hoewel het met de huidige statistische data niet mogelijk is de nakomelingen van tot slaafgemaakte mensen te traceren, is het aannemelijk dat zij nog steeds achterstanden ervaren, ook wat betreft wonen. Welvaart en achterstand zijn immers deels erfelijk. De sociaaleconomische positie van (klein)kinderen van migranten wordt gevormd door land van herkomst maar ook door beschikbaar familiekapitaal.¹²⁴ Veel Nederlanders van Surinaamse komaf hebben nog steeds te maken met de achterstand die hun voorouders in de plantagekolonie hebben opgedaan. Zo beïnvloedt het koloniale verleden nog steeds woonmogelijkheden, en deze verschillen worden groter naarmate het aanbod van sociale woningbouw verschaalt en de kooprijzen stijgen.

Het gaat niet alleen om het al dan niet kunnen kopen van een woning, maar ook om het vervolgens opbouwen van vermogen. Dat vermogen kan vervolgens van generatie op generatie worden doorgegeven. Amerikaans onderzoek spreekt aldaar van een *racial housing wealth gap*: niet alleen bezitten zwarte Amerikanen minder vaak een eigen huis, ook wanneer zij wel woningbezitter zijn, is hun woning doorgaans minder waard en blijft vermogensopbouw achter. Dit is onder

¹²³ Gent, W. van, & Zorlu, A. (2020). *Housing market position and spatial concentration of immigrants and their (grand)children*. Centre for Urban Studies Amsterdam Working Paper Series, No. 46.

¹²⁴ Zorlu, A., & W. van Gent (2023) *Economic assimilation of the “third generation”: An intergenerational mobility perspective*. *International Migration Review*. Online voorpublicatie; <https://doi.org/10.1177/01979183231165499>.

meer het gevolg van structurele discriminatie en racisme, zoals het niet verstrekken van hypotheeklen in buurten waar veel minderheden wonen (redlining) – een praktijk die tot ver in de twintigste eeuw werd doorgezet en raciale segregatie nog steeds bestendigt. Witte Amerikanen weerden zwarte Amerikanen uit hun geprivilegieerde buurten, onder meer uit angst voor dalende huizenprijzen. Wanneer dat niet lukte, ontvluchtten zij zelf de buurt.

In zijn bekende essay *The Case for Reparations* betoogt schrijver Ta-Nehisi Coates dat deze geschiedenis van racistisch woonbeleid niet alleen geworteld is in het koloniale verleden, maar ook een belangrijke oorzaak is van immense raciale vermogensongelijkheid. Coates stelt dat deze ongelijkheid het gevolg is van eeuwen aan plundering, en pleit daarom voor herstelbetalingen.¹²⁵ In Nederland is de vermogensongelijkheid naar raciale groepen, en de bijdrage van de woningmarkt, niet gestaafd. Desalniettemin is het, gezien structurele verschillen in economische positie en woonsituatie, te verwachten dat deze ongelijkheid ook hier sterk is. Inzicht hierin zou het debat over de doorwerking van het Nederlandse verleden van slavernij en kolonialisme naar hedendaagse ongelijkheden verrijken.

Fysieke nalatenschap: landschappen

De (post)koloniale geschiedenis heeft ook het Nederlandse stadslandschap getekend. Historisch onderzoek heeft het belang van winsten uit de slavernij in de vooroorlogse

¹²⁵ Coates, T-N. (2017). *We were eight years in power*. Random House.

stadsontwikkeling aangetoond.¹²⁶ Meerdere herenhuizen, oude kantoorpanden, landgoederen en grachtenpanden zijn onlosmakelijk verbonden met het slavernijverleden. Deze gebouwen, samen met de koloniale monumenten en geografische benamingen, behoren tot een ongemakkelijk erfgoed dat vaak ter discussie staat. Minder op het vizier staat het belang van de postkoloniale geschiedenis. De (post) koloniale migratie heeft ook een symbolische en materiële nalatenschap in het stedelijk landschap. Met de dekolonisatie zijn veel Caribisch-Nederlandse burgers komen te wonen in de grote steden, vaak in enkele buurten.

De Bijlmermeer in Amsterdam is niet het enige maar wellicht wel het meest bekende voorbeeld. Ten tijden van de onafhankelijkheid van Suriname werd deze wijk opgeleverd als de ‘Stad van Morgen’. Hoewel woningcorporaties het aanvankelijk niet wilden, zouden na protest vele Surinaamse Nederlanders (en andere migrantengroepen) een plek vinden in de grote modernistische flats. Het gebied kende door armoede, achterstallig onderhoud en ontwerpkeuzes vele problemen. De wijk werd veelvuldig neergezet als een getto, no-go area en als mislukt experiment. Vele grootschalige vernieuwingen vanaf de jaren tachtig zouden de buurt ingrijpend veranderen, vaak met hetzelfde geracialiseerde discours als hierboven geschetst, maar het stigma is nooit verdwenen. Zeker niet-witte inwoners van de wijk blijven

kampen met negatieve raciale, culturele en economische stereotypen over de Bijlmermeer.¹²⁷

Dit beeld van de Bijlmermeer ontnemt het zicht op het belang van de buurt voor de bewoners, aan de levende sociale herinneringen van onder andere de Surinaams-Nederlandse gemeenschap. Dit laatste is te zien aan de blijvende politieke, culturele en sociale betekenis van de buurt in Amsterdam en Nederland. Het politieke engagement (onder meer met betrekking tot het slavernijverleden), het Anton-de-Kommonument, het Kwakoe-festival, de markt, de publieke kunst, de cultuur, en de verschillende geloofsgemeenschappen en vooral de bevolking komen voort uit een lange geschiedenis waar ook de slavernij een onderdeel van is.¹²⁸ Samen met andere aspecten zoals de iconische flats, de Bijlmerramp, de stedelijke vernieuwing en andere migratiestromen heeft het koloniale verleden een vormende invloed op deze unieke plaats in Nederland.

Conclusie

De vaststelling dat het slavernij- en koloniaal verleden doorwerkt op het woonbeleid, woonongelijkheid en fysiek-ruimtelijke nalatenschap heeft implicaties. Deze zijn verschillend voor de drie ‘nalatenschappen’.

Wat betreft de negatieve vertogen rondom migratie en wonen waarvan de Nederlandse woonpolitiek doordrenkt is, is het

¹²⁷ Pinkster, F.M., Ferier, M.S., & Hoekstra, M.S. (2020). On the stickiness of territorial stigma. *Antipode*, 52(2), 522-541.

¹²⁸ Balkenhol, M. (2021). *Tracing slavery: The politics of Atlantic memory in the Netherlands*. Berghahn.

¹²⁶ Zie <https://mappingslavery.nl/>

nodig onderliggende aannames ter discussie te stellen. Zo vormt de ruimtelijke concentratie van migrantengroepen geen bewijs voor een gebrekkige integratie of leefbaarheid. Natuurlijk kunnen er problemen zijn, maar die moeten direct worden vastgesteld in plaats van indirect afgeleid aan de hand van de achtergrond van de bewoners. De invloed van gemarginaliseerde migrantengroepen op de beschikbaarheid van sociale huurwoningen moet bovendien niet overschat worden. Uiteindelijk is het gevoerde woonbeleid van grotere invloed. Herinvestering in de volkshuisvesting zou de beschikbaarheid van betaalbare woningen voor alle groepen doen toenemen, maar vergt een fundamentele politieke koerswijziging.

In het kader van de materiële achterstanden op de woningmarkt hebben wij betoogd dat ongelijkheden in woningbezit en de opbouw van woonvermogen langdurig van aard zijn. Het is daarmee aannemelijk dat het slavernij- en koloniale verleden nog steeds een aanzienlijke invloed hebben op deze woonongelijkheden. In hoeverre deze achterstanden aanleiding geven tot financiële genoegdoening kunnen wij in dit essay niet beantwoorden. Hiervoor is wetenschappelijke, politieke en maatschappelijke discussie nodig. Een belangrijke stap zou zijn om deze discussie te voeden met preciezere informatie over de omvang van deze ongelijkheden en de rol van het slavernijverleden hierin.

Wat betreft de ruimtelijke nalatenschap van het slavernijverleden benadrukken wij de toegevoegde waarde van plekken als de Bijlmermeer. Zij verrijken het Nederlandse stadslandschap. Deze plekken staan echter onder druk door

zowel stedelijke vernieuwing als oprukkende gentrificatie. Deze processen kunnen bijdragen aan verdringing, lokaal-gewortelde organisaties opbreken en plaatselijke geschiedenissen uitwissen.¹²⁹ In politieke overwegingen zou de sociaal-culturele waarde van ‘postkoloniale buurten’ een zwaarder gewicht kunnen krijgen, en beschermd kunnen worden bij vernieuwing. Een dergelijke waardering hoeft niet te betekenen dat elke verandering of ingreep onmogelijk is – steden zullen altijd een bepaalde mate van dynamiek kennen – maar zou voorkomen dat unieke buurten door onachtzaamheid verloren gaan.

De beschreven nalatenschappen nopen allen tot erkenning en mogelijk herstel. Hoe dat er precies uit moet komen te zien, verschilt per domein en zal uit maatschappelijke discussie voort moeten komen.

¹²⁹ Davidson, M. (2009). *Displacement, space and dwelling: Placing gentrification debate*. *Ethics, Place and Environment*, 12(2), 219-234.

Wouter van Gent (1980) is sociaal geograaf en verbonden aan de Universiteit van Amsterdam. Zijn onderzoek richt zich op ruimtelijke ongelijkheid, woonbeleid, verhuisgedrag, stedelijke transformatie en politiek. Dit jaar verscheen zijn boek 'Making the Middle-class City' (met Willem Boterman) over de verandering van Amsterdam in de afgelopen 40 jaar. Zijn huidige onderzoeksprojecten richten zich op woningmarktpolarisatie en gezondheidsongelijkheid, de digitalisering van onwettige handel, en gentrificatie in postkoloniale stadslandschappen.

Cody Hochstenbach (1989) is als universitair docent stadsgeografie verbonden aan de Universiteit van Amsterdam waar hij onderzoek doet naar wonen en ruimtelijke ongelijkheid. In 2019 ontving hij een NWO Veni-beurs om onderzoek te doen naar beleggers op de Nederlandse woningmarkt, in 2023 ontving hij een NWO-beurs om onderzoek te doen naar de invloed van wonen op (mentale) gezondheid. In 2022 publiceerde hij het publieksboek 'Uitgewoond', over de woonpolitiek en de wooncrisis, dat werd geshortlist voor de PrinsjesBoekenprijs en genomineerd voor NPO Radio 1 non-fictieboek van het jaar.



Colofon

Dit is een uitgave in opdracht van de staatscommissie tegen discriminatie en racisme.

Meer achtergrond en informatie is te vinden op www.staatscommissietegendiscriminatieenracisme.nl
of neem contact op via info@staatscommissietegendiscriminatieenracisme.nl

Juli 2023 ©

Ontwerp en vormgeving

RFT-O, Den Haag

Tekst

De essays zijn geschreven in opdracht van de staatscommissie tegen discriminatie en racisme.

De essays zijn de verdienste en verantwoordelijkheid van de desbetreffende auteurs en reflecteren niet de opvattingen of aanbevelingen van de staatscommissie.